

des meget dristigt at opfatte *mixi* som fejlskrivning for **hixi* og tolke det som et urnordisk **hiskiR* »beboere af øen Hisingen« (i Bohuslen).

Om Goternes udvandring fra Scandia handler kap. 9. Svennung opfatter *Geticas* (dvs. Cassiodorus) beretning om udvandringen som ægte folkeoverlevering (svensk: *folksägen*). Sproglige indicier i visse af de sydsvenske stammenavne taler for, at goterne stammer fra göternes egne, og *Geticas* tekst peger snarest på Vestergötland.

Selv om Svennungs værk ikke er det sidste ord i sagen og meget utvivlsomt vil blive taget op til ny overvejelse, er hans bog et meget fængslende arbejde, præget som det er af forfatterens store lærdom, skarpsindighed og – dristighed.

Kristian Hald

Olddanske personnavne

KRISTIAN HALD: PERSONNAVNE I DANMARK. I. *Oldtiden. DHF's håndbøger. 1971. 123 sider, 1 kort. Særpris indb. 23 kr.*

Personnavne er naturligvis først og fremmest sprogligt materiale og et sproghistorisk anliggende, men tillige vigtige fixpunkter i megen historieforskning, og det er derfor en god og nyttig disposition at lade Kristian Halds personnavnestudier komme i DHF's håndbogsserie. Det i 1971 udkomne første bind omhandler de ældste navne (udelukkende fornavne), fra folkevandringstid og vikingetid, andet bind skal behandle de talrige fremmede personnavne, der indlånes i middelalderen, og de i denne periode opdukkende tilnavne, og tredje bind skal dreje sig om navneskikkens udvikling i nyere tid.

Hald beklager i forordet, at fremstillingen her og der er blevet noget tynget af sproghistoriske detailundersøgelser, men det skal man ikke lade sig afskrække af; Hald har jo en særlig evne, tidligere demonstreret bl. a. i »Vore Stednavne« (2. udg. 1965) og »Stednavne og kulturhistorie« (1966), til at skrive klart og forståeligt for andre end specialister om udviklede sproglige fænomener.

Værkets titel, »Personnavne i Danmark«, antyder (ligesom Bengt Holbeks og Iver Kjærs »Ordsprog i Danmark« 1969) et karakteristisk forhold ved personnavnene, nemlig at de altid (i vor kulturkreds) har været overordentlig udsat for ændringer på grund af skiftende kultur- og modestrømninger (Hald s. 112). I de tidlige perioder, Hald behandler i 1. bind, kan det ganske vist være vanskeligt at afgøre, hvad der er hjemligt og hvad der er kommet udefra, dels fordi den dominerende brug af to-leddede navne er fælles indo-europæisk (kendt i oldindisk, men bedst bevaret hos grækerne, germanerne og kelterne), dels på grund af større sprogligt fællesskab mellem germanerne. Det dansk-svenske kongenavn *Erik*, som ikke er direkte overleveret i urnordiske kilder, men indgår i et lev-navn, det sjællandske Erikslev (Jerslev?), er nok af hjemlig oprindelse, men efterleddet *-rik* (»hersker, konge«, identisk med latinsk *rex*) er et ældgammelt

keltisk lån i germansk og især brugt i østgermanske kongenavne (Ermanaric, Alaric, Theodoric o. fl.), som kan have været mønster for **Aina-rīk* (»eneher-sker«), der bliver til *Erik*. Forleddet i det berømte *Hlewagastir* (i guldhorns-indskriften) har man også regnet for keltisk (**kleuas-* »berømmelse«), men det kunne også være græsk *kleos* (samme betydning), og hele navnet kunne være en parallel til det græske navn *Kleo-xenos*, hvis efterled netop betyder »gæst«, og ligesom dette betyde »den der har berømte gæster«.

I indledningskapitlet om kilderne giver Hald en oversigt over, hvor mange navne man egentlig kender fra disse tidlige perioder. Fra folkevandringstid er kun godt en snes forskellige direkte overleverede i runeindskrifter, men hertil kommer, som førsteled i stednavne på -lev og -sted, yderligere et par hundrede, mange dog mere eller mindre usikre p. g. a. den sene overlevering. (Hvor usikre sådanne opgørelser er, får man et indtryk af i Bent Søndergaard: Indledende studier over den nordiske stednavnetype lev (löw), 1972, s. 148 ff.). Fra den følgende periode, vikingetiden, flyder kilderne langt rigeligere: godt 200 direkte overleverede navne fra runeindskrifter (navne fra runemønter ikke medregnede) og skønsmæssigt 6–700 personnavne af nordisk oprindelse i torpnavne (de skånske ikke medregnede), hvortil kommer et meget stort antal nordiske (især danske) navne fra vikingetid i de righoldige og gamle kilder fra England og Normandiet. Alligevel er det kun et tilfældigt udvalg af oldtidsnavnene, der forekommer i disse kilder, men da man kan se, at en stor del af dem lever videre gennem middelalderen (ved siden af talrige nytilkomne), tør Hald omvendt regne mange senere overleverede navne af hjemlig oprindelse for olddanske p. g. a. deres dannelsesmåde og geografiske udbredelse. Hvor forsigtig man skal være med at erklære et oldtidsnavn for uddødt, fordi det ikke forekommer i middelalderkilder, viser eksemplet *Frōstēn*, oldnord. *Freysteinn*; dette navn kendes på dansk område fra en jysk runesten og derefter først i et skånsk diplom fra 1509 (navn på en herredsfoged, altså uden tvivl en indfødt).

Efter endnu et kort kapitel om gamle navngivningsprincipper (variation, alliteration og opkaldelse) følger udførlige behandlinger af sammensatte navne (kap. 3), specielt sammensætninger med gudebetegnelser og gudenavne (kap. 4), og af usammensatte navne (kap. 5). Til de mest udbredte efterled i de gamle sammensatte navne hører urnord. *-harjar* (»hærfører, kriger«), især i navne der indgår i stednavne på -lev: Svogerslev (»svaber-kriger«), Vinderslev (»vender-kriger«), Gørslev (2 steder, »gøter-kriger«), Sørslev (3 steder) og Sjørslav (»sø-kriger«) m. fl., og urnord. *-wulfar*, senere *-ulf*, der indgår i talrige runeindskriftsnavne. Blandt gudenavnene dominerer Thor i en lang række sammensætninger, tilfældigvis ikke i urnordisk runeoverlevering, men (især *Thōrir*, måske af **Punra-wīthar* »Thor-kæmpe« eller »Thor-præst«) i en række levnavne og særdeles hyppigt i vikingetiden. De usammensatte (eller monotematiske) navne, som allerede forekom, men sjældnere, i urnordisk tid, er oftest oprindelige appellativer, fortrinsvis dyre-, fugle- og personbetegnelser som *Ari/Ørn*, *Beri/Biari/Biorn*, *Diūr* (dyr), *Fāk(r)* (»hest«), *Fugl*, *Hūn* (»dyreunge«), *Mā(r)* (»måge«), *Orm*, *Rafn*, *Ulf*; *Bōndi*, *Karl*, *Swēn*, *Fathir*, *Mōthir*,

Brōthir, Systir; Dan, Fin, Gōti, Iūti (jyde), *Saxi*; men også tingsbetegnelser som *Gēr* (»kastespyd«), *Gīsl* (»pileskaft«), *Klak* (»klump«) *Knūt* (knude), *Kætil* (kedel, et ældgammelt låneord), *Mūli* (mule) etc., enten uændrede som de nævnte eller med en afledningsendelse: *Nafni* (navn), *Skafti* (skaft), *Skarþi* (skarþ, skår), *Hildir* (til oldnord. *hildir* »strid«), *Klippir/Kleppir* (til klimp, klæp »knold«), undertiden med dobbeltformer: *Gēri*, *Gīslī*, *Klakki*, *Karli*, *Swēni* etc. ved siden af ovennævnte former.

Grænsen mellem de usammensatte navne og de navnetyper, Hald behandler i kap. 6 under fællesbetegnelsen kortformer, er meget flydende – hvis der i det hele taget er nogen grænse. Man har vel alle dage brugt forkortede, mere eller mindre kælede navne til daglig i stedet for de længere og besværligere officielle navne, og østrigeren Franz Stark (*Die Kosenamen der Germanen*, 1868), mente, at *alle* usammensatte navne var opstået som forkortelser eller sammentrækninger af to-leddede. Heri er Hald ikke enig, snarere er en del af disse et-leddede navne opstået som tilnavne eller øgenavne. De deciderede kælede navne (hypokoristica) er karakteristiske ved som regel at indeholde elementer af begge led i de sammensatte navne, hvoraf de er dannet, og ved ganske bestemte lydige strukturer, sandsynligvis fordi de hyppigt er barnesprogsdannelser. Fra nysislandsk kendes en lang række gængse kælede former af denne type: *Haddi* (af *Halfdan*), *Gubbi* (*Guðbrandur*), *Siggi* (*Sigurður*), *Tobbi* (*þórbjörn*), *Toggi* (*þórgrímur*) etc., og Hald viser, at de samme »regler« har været gældende i hvert fald fra vikingetiden. Svarende til denne periodes dominerende danske navne med Thor som for- eller efterled finder man, bl. a. i runesproget, en lang række kortformer, der ligesom de nysislandske har *T* i stedet for *Th* (*Þ*) og ofte dobbeltkonsonant: *Tobbi*, *Tubbi*; *Tūki*, *Tōki*, *Tokki*; *Tūli*, *Tōli*, *Tulli*, *Tolli*; *Tūmi*, *Tōmi* (bl. a. i talrige stednavne på -torp, -by og -bøl); *Tūvi*, *Tōvi*; *Tōti*, *Totti* osv., og tilsvarende kvindenavne: *Tōka*, *Tōla*, *Tōva* osv. Formerne med *u* (som i runeskrift ikke kan skelnes fra *o*) stammer fra den ældre form *Thūr* (for *Thōr*) og forudsættes i omlydte kortnavne som *Týkir* (i de mange Tyges-, Tygs-, Tys-, Tøjs-trup). Disse kortformer af Thor-navne, og flere end de her nævnte, er specielt danske og sjældne i svensk og vestnordisk. At de i gammel tid opfattedes som typisk danske, ser man af den ældste grænselægning mellem Sverige og Danmark, på Svend Tveskægs tid, skrevet i Västergötland. I grænsedragningskommissionen var også tre jyder, som i Västgötalagens version kaldes Tolle, Toti og Toki og i Codex Runicus Tole, Tote og Tokke – næppe historisk korrekte, men altså efter svensk opfattelse karakteristiske danske navne (Hald s. 96).

Den udførlige redegørelse for disse og mange andre kortformer er uden tvivl bogens tyngdepunkt og vigtigste landvinding for navneforskningen, selv om man også i de andre afsnit finder mange nye synspunkter og nytolkninger, bl. a. adskillige forbedringer af tolkninger og sammenstillinger i »Danmarks gamle Personnavne« (1936–1964). I bogens sidste, kortere kapitler beskrives visse navnes karakteristiske geografiske udbredelse – den mærkeligste er Thor-navnenes, i henimod 200 torp-navne, jævnt fordelt over det meste af landet, men

helt manglende i Syd- og Sønderjylland, hvor torp-navnene er ældre end andetsteds – samt ændringerne i navneforrådet fra folkevandringstid til vikingetid. Der er naturligvis også udtømmende person- og stednavneregistre.

Sproghistoriske behandlinger volder altid typografiske vanskeligheder p. g. a. de mange sære tegn og typer. Fr. Martins bogtrykkeri i Christiansfeld har i det store og hele klaret skærene fint, lejlighedsvis ved lån i andre skrifter end brødskriften, således til de islandske »Knold« og »Tot« og langvokaler. Græsk og runer er fornuftigvis transskriberet med latiske bogstaver. De urnordisk-gammel-danske længdestreger har man kunnet klare over de *små* vokaltegn (enkelte inkonsekvenser skyldes næppe trykkeriet), men desværre ikke over de store, hvilket er ret uheldigt netop i et navneværk, da ikke få navne begynder med lang vokal. Det har åbenbart også knebet med det gængse tegn for urnordisk spirantisk *g*, der skiftevis gengives med *g* og *q* og det er kedeligt, at man ikke har fundet en mindre *r*-type til gengivelse af det hyppigt forekommende udlydende »yr«. Dette sidste er dog kun en skønhedsfejl.

Det har som altid været en stor nydelse at læse en ny, på samme tid lærd og let tilgængelig bog af Kristian Hald, og de meget store forventninger man stiller til de kommende bind af »Personnavne i Danmark« vil næppe blive skuffede.

Christian Lisse

Udspisningsregistre

C. RISE HANSEN: HOVERIET PÅ RINGSTED KLOSTER 1570–1620. *Landbohistoriske skrifter udgivet af Udvalget for Udgivelse af Kilder til Landbefolkningens Historie. Bind 2. I kommission hos Dansk Videnskabs Forlag. København 1968. 1xxv + 365 s. Indb. 45 kr.*

Som bind 2 i skriftrækken Landbohistoriske skrifter udsendtes i 1968 overarkivar Rise Hansens studie over hoveriet på Ringsted Kloster. Afhandlingen bygger på *udspisningsregistre* ved lensregnskaberne 1570–1620; disse registre er dog kun bevaret for godt en halv snes år indenfor dette tidsrum. Sammen med afhandlingen, eller omvendt om man vil, er registrene nu udgivet og optager 345 af bogens sider, så der er altså tale om en kildepublikation med en indledning i form af en specialstudie. Denne »Indledning« er på mange punkter en aldeles uundværlig nøgle til forståelsen af de publicerede kilder, som Rise Hansen i øvrigt betegner som let tilgængelige også for ikke-faghistorikere. I forordet lægges der vægt på, at den indledende afhandling kun skal betragtes som en specialstudie – vel for at understrege de uudnyttede muligheder, disse registre rummer. Man må dog vist ellers sige, at Rise Hansen her har presset sine kilder ganske godt.

Udspisningsregistre anvendes primært i et forsøg på at klarlægge hoveriets historie, men oplysninger af mere kulturhistorisk art, som disse kilder rummer,